

Op zoek naar de bron

Een onderzoek naar het journalistieke bronnengebruik bij buitenlandberichtgeving

Journalisten zien een toename van zogenaamd bureauwerk waarbij buitenlandberichten steeds vaker opgesteld worden op de redactie zelf als gevolg van verschillende kostenbesparende maatregelen. Hoewel het meeste buitenlandnieuws gebaseerd is op het aangeleverde materiaal van nieuwsagentschappen en andere nieuwsmedia, erkennen de journalisten het blijvende belang van eigen correspondenten en journalisten ter plaatse. Niettemin ervaren ze een verlies van kennis en expertise ten gevolge van de recente besparingen. Naar bronnengebruik toe geven de journalisten aan dat alternatieve nieuwsactoren zoals ngo's en gewone burgers als belangrijke bronnen worden beschouwd bij buitenlandberichtgeving, maar dat de voorkeur uitgaat naar gevestigde bronnen. Sociale media worden in de praktijk zelden gebruikt als primaire informatiebron, maar eerder als hulpbron voor achtergrondinformatie of vanuit een signalisatiefunctie. De Vlaamse buitenlandjournalisten zijn er van overtuigd dat de digitalisering geen bedreiging hoeft te vormen voor hun werkpraktijken en hun *gatekeeper*-rol. Zo menen de journalisten dat het publiek in het huidige tijdperk van informatiechaos meer dan ooit nood heeft aan iemand die de weg kan wijzen naar relevante en betrouwbare informatie.

Steunpunt Media

Het Steunpunt Media is een aanspreekpunt en expertisecentrum voor alles wat met nieuws en media te maken heeft. In opdracht van de Vlaamse minister van Media voert het Steunpunt wetenschappelijk onderzoek naar nieuwsberichtgeving en mediawijsheid in Vlaanderen. Het Steunpunt Media maakt deel uit van de steunpunten voor Beleidsrelevant Onderzoek van de Vlaamse overheid (2012-2015). De vier Vlaamse universiteiten die onderzoek doen naar nieuws en massamedia zijn partner van het Steunpunt: de KU Leuven, de Universiteit Antwerpen, de Universiteit Gent en de Vrije Universiteit Brussel. Deze Nieuwsmonitor focust uitsluitend op de kwalitatieve inhoudsanalyse van een breder onderzoek naar bronnengebruik. Het volledige rapport kunt u terugvinden op de [website van het steunpunt Media](#).

Technische fiche

Methode	Diepte-interviews
Tijdstip van de bevraging	15 juli 2014 - 14 augustus 2015
Aantal respondenten	20 journalisten
Media waarvoor de respondenten werken	De Morgen, De Standaard, Het Nieuwsblad, Het Laatste Nieuws VRT (Het Journaal), Medialaan (Het Nieuws) IPS, De Wereld Morgen, Apache, MO* Belga

Op zoek naar de bron

Een onderzoek naar het journalistieke bronnengebruik bij buitenlandberichtgeving

Helena Flamey en Stijn Joye

Sinds eind vorige eeuw worden nieuwsorganisaties geconfronteerd met verschillende sociaal-maatschappelijke ontwikkelingen die een verregaande impact hebben op het medialandschap. De doorbraak van het internet en de snelle groei van nieuwe digitale technologieën zorgden voor quasi onbeperkte mogelijkheden van communicatie en versnelde de trend tot globalisering van het maatschappelijk leven. Hierdoor kwam het nieuwsproductieproces in een stroomversnelling terecht waarbij grote hoeveelheden informatie aan de lopende band worden uitgewisseld en geëvalueerd. Daarnaast krijgen journalisten ook te maken met het moeilijke economisch klimaat, met verschillende besparingen en zware herstructureringen op de redactievloer. Logischerwijze kenden deze ontwikkelingen en veranderingen ook hun uitwerking op de journalistieke praktijk en berichtgeving. De resultaten van een **eerdere kwantitatieve studie van het Steunpunt Media** toonden aan dat Vlaamse journalisten zich dagelijks meer bezighouden met nieuwsgaring aan het bureau waardoor ze vaker terug grijpen naar secundaire bronkanalen bij het opstellen van hun artikels zoals persberichten en gevestigde nieuwsbronnen als politici en overheidsinstanties. Door een verhoogde werkdruk gaven ze eveneens aan dat er minder tijd overblijft voor het controleren van informatie.

Ondervinden Vlaamse buitenlandjournalisten gevolgen van de kostenbesparende maatregelen op redacties? Hoe uit zich dit in hun bronnengebruik? Zijn Vlaamse journalisten zich bewust van de toegenomen mogelijkheden voor nieuwsproductie? In welke mate wenden ze nieuwe internetapplicaties en sociale media aan tijdens de nieuwsgaring? De focus van deze Nieuwsmonitor ligt op een kwalitatief onderzoek op basis van twintig diepte-interviews met Vlaamse buitenlandjournalisten waarbij we verder bouwen op de resultaten van het eerdere **kwantitatieve onderzoeks**luik. We willen met dit onderzoek het nieuwsproductieproces en het journalistieke bronnengebruik meer in detail belichten vanuit het perspectief en de woorden van de journalisten zelf. We beperkten ons hierbij niet alleen tot gesprekken met journalisten en redacteuren die werken voor mainstream nieuwsmedia (*De Standaard, De Morgen, Het Nieuwsblad, Het Laatste Nieuws, VTM en VRT*), maar waren tevens geïnteresseerd in het bronnengebruik van journalisten die nieuws verzamelen voor alternatieve nieuwsmedia (*MO*, dewereldmorgen.be en Apache.be*) en dat van persbureaujournalisten (*IPS en Belga*). In een wereld die in toenemende mate geglobaliseerd is en waarin lokale gebeurtenissen in toenemende mate ook een uitdrukking krijgen op globaal niveau (en omgekeerd), is het belang van kwaliteitsvolle buitenlandberichtgeving niet te onderschatten.

Werkomstandigheden en bronnengebruik

Buitenlandjournalisten geven aan dat de **werkdruk stelselmatig is toegenomen** en dat buitenlandberichten steeds vaker worden opgesteld op de redactie zelf omdat er minder tijd en middelen ter beschikking zijn om buitenlandreizen te financieren.

Ik vind dat heel belangrijk om ter plaatse te gaan, want ik vind dat ook een beetje een onrustwekkende evolutie dat we van achter onze bureau gaan schrijven over wat er zich in het buitenland afspeelt. [...] Ik weet nog dat we vroeger, toen er die grote overstromingen waren in Engeland, wel een team hebben gestuurd om te gaan kijken. Maar nu laatst met de verkiezingen in Schotland kwam heel duidelijk het antwoord dat het geld op was.
(Journalist, *Het Laatste Nieuws*)

Hoewel meerdere journalisten het betreuren dat ze minder ter plaatse kunnen gaan en de nieuwsproductie steeds meer vanuit het bureau gebeurt, wijzen anderen er op dat ze tegenwoordig op kantoor **toegang** hebben **tot steeds meer (internationale) informatiebronnen** en op een goedkope manier in contact kunnen komen met verschillende bronactoren.

We hebben vanzelfsprekend internet waardoor je altijd kan zien bij wie je terecht kunt voor bepaalde informatie. Je kan dat dan via e-mail regelen, je kan skypen, je kan telefoneren... Als ik dat nu vanuit Brussel doe of ik doe dat vanuit mijn kantoor in New York, dat maakt niet zo veel verschil.

(Journalist, VTM)

Ondanks de toegenomen mogelijkheden merken verscheidene journalisten wel op dat er veel **kennis en expertise rond buitenlandberichterijfting verloren is gegaan** ten gevolge van recentelijke inkrimpingen en besparingen op specifiek de buitenlandredacties. Volgens verschillende respondenten kunnen deze laatste niet los gezien worden van de toenemende concurrentiestrijd. Die strijd heeft ervoor gezorgd dat mainstream media vaker inhoudelijke keuzes maken op basis van kijkers- en/of lezersonderzoeken en bijgevolg opteren voor een invulling die niet zozeer het algemene belang dient, maar die wel is afgestemd op de wensen van het publiek. Het buitenland als nieuwsthema is daar vaak het belangrijkste slachtoffer van.

Het valt me erg op dat er hier bij De Morgen veel jonge mensen op de redactie zitten die niet - en dat kan je ze ook niet verwijten - over de nodige expertise en historische kennis beschikken. [...] Met alle respect, maar specialisatie blijft toch belangrijk, zeker bij buitenlandverslaggeving. Ik vind dat de redactie daar tegenwoordig soms iets te licht overgaat.

(Journalist, De Morgen)

Niettegenstaande de toenemende werkdruk en het uitdijende takenpakket, toont het gros van de respondenten zich wel **tevreden over de eigen vrijheid en autonomie binnen de redactie**. Zo merken ze onder meer op dat ze nog voldoende ruimte krijgen om zelf voorstellen te doen en dat hun ideeën ook effectief worden overwogen door de redactie.

Ik denk dat al onze journalisten toch vrij autonoom kunnen werken. Tijdens de redactievergaderingen brainstormen we ook vaak en bespreken we samen kort hoe de stukken zullen worden ingevuld. Dus dat betekent dat een top-down benadering bij ons niet zo goed zou werken.

(Journalist, De Standaard)

Mainstream versus niet-mainstream bronactoren

Zowel uit de diepte-interviews als uit de resultaten van de laatste **journalistensurvey** blijkt dat journalisten nog steeds vaak teruggrijpen naar hun traditionele bronnenarsenaal. Zo blijven elitebronnen zoals politici, experts, en bedrijfsleiders belangrijke bronnen voor de Vlaamse beroepsjournalisten. Hoewel de bevroegde buitenlandjournalisten aangeven dat alternatieve nieuwsactoren zoals ngo's en gewone burgers als belangrijke nieuwsactoren worden beschouwd bij buitenlandberichterijfting, weerspiegelt zich dit niet altijd in de nieuwshoud. **Daarin voeren mainstream bronnen nog steeds het hoogste woord**. Het gros van de bevroegde journalisten associeerde burgerbronnen immers spontaan met *vox pops* en straatinterviews, die inhoudelijk weinig toegevoegde nieuwswaarde bieden voor het nieuwsstuk maar voornamelijk gebruikt werden om het nieuwsstuk op te leuken of aantrekkelijker te maken voor de lezer. Anderen gebruiken het wel als inhoudelijke kapstok:

We zullen ons zelden beperken tot menselijke getuigenissen of quotes. [...] We proberen de verhalen van die betrokken mensen toch altijd wel te kaderen met duidende verhalen of analyses van experts of officiële instanties.

(Buitenlandredacteur, De Standaard)

Hoewel de bevroegde journalisten aangeven dat ngo's bijzonder nuttige bronnen kunnen zijn, zijn ze er zich van bewust dat ook hulporganisaties hun eigen beweegredenen hebben. De journalisten geven toe dat de **samenwerking met ngo's hierdoor niet altijd even vlot verloopt**:

Net zoals politici hebben ngo's ook hun eigen agenda. Dus we zijn daar heel voorzichtig mee. Veel voorzigtiger dan vroeger omdat het ons de laatste jaren ook opvalt dat voor veel ngo's - zeker in het kader van fondsenwerving - het duidelijk rendabeler is om in een journalistiek artikel geciteerd te worden dan een grote advertentiecampagne op te starten.

(Journalist, *De Standaard*)

In veel gevallen lijken **persberichten van ngo's** niet meer te zijn dan **een aanleiding om zelf een nieuwsbericht over het aangebrachte onderwerp te produceren** of om een korte aanvulling te geven bij een nieuwsbericht dat grotendeels uit andere informatie bestaat. Dit geldt overigens ook voor de content van alternatieve media zoals het nieuwsagentschap *IPS* of het tijdschrift *MO** waarvan de overname echter beperkt is.

*Het gebeurt soms dat ik online een persbericht zie passeren van *MO** of *IPS*, waarvan ik denk: "Tiens, dat is interessant". Meestal gaat het dan wel om informatie over gebieden of thema's die niet zo snel het gewone nieuws halen. [...] Het gebeurt dan wel eens dat we daar inderdaad een idee uithalen en gebruiken voor een groter nieuwsverhaal. Maar dan louter ter inspiratie. Het gebeurt zelden dat we die informatie integraal zullen overnemen en in de krant plaatsen.*

(Buitenlandredacteur, *De Standaard*)

Rol van aangeleverde informatie en sociale media

Voor de **dominante positie van de wereldnieuwsagentschappen Reuters, AP en AFP** is tekenend voor het bronnengebruik van internationale berichtgeving. Het nationale nieuwsagentschap *Belga* wordt ook enkele keren vernoemd. Daarnaast doet de Vlaamse buitenlandjournalist frequent een beroep op gerenommeerde internationale nieuwsmedia. Net zoals de internationale nieuwsagentschappen hebben deze media bij de Vlaamse buitenlandjournalisten een erg betrouwbaar imago, waardoor de meeste journalisten geneigd zijn om deze **informatie over te nemen zonder verdere controle**.

Belga, Reuters, dat zijn onze levenslijnen. Omdat wij het zelf niet doen, moeten wij ons daar heel erg op baseren. Als je die zou weghalen, dan zijn wij onze basis kwijt. Die wires heb je nodig. Dikwijls niet voor grote verhalen, maar het is wel het geraamte van uw krant.

(Journalist, *Het Laatste Nieuws*)

Het is natuurlijk zo dat de geloofwaardigheid van de internationale persagentschappen zeer hoog is. Wat een persagentschap levert, wordt eigenlijk aanzien als bewezen. Niet altijd terecht, maar je staat daar natuurlijk machteloos tegenover. Want op basis van wat ga je zeggen dat het niet zo is? [...] Dat geldt trouwens ook voor binnenlandnieuws: "Als Belga het zegt, dan is het zo."

(Buitenlandredacteur, *VRT*)

Hoewel het meeste buitenlandnieuws dat we als publiek voorgeschoteld krijgen gebaseerd is op het aangeleverde materiaal door nieuwsagentschappen en andere nieuwsmedia, spelen de eigen correspondenten en journalisten toch nog steeds een belangrijke rol. Zo geven de meeste journalisten aan dat ze het **aangeleverd materiaal van nieuwsagentschappen en (inter)nationale media voornamelijk gebruiken ter aanvulling van hun eigen nieuwsproducties**.

Sociale media hebben in sneltempo een plaats veroverd in het bronnenarsenaal van de Vlaamse buitenlandjournalisten. De journalisten halen diverse redenen aan waarom ze informatie van sociale media hanteren tijdens het nieuwsgaringsproces. Het gros van de geïnterviewde journalisten verwees onder meer naar de signalisatiefunctie van *Twitter*. Uit de interviews bleek ook dat zowel *Twitter* als *Facebook* handige kanalen kunnen zijn om contacten te onderhouden of om hun bronnennetwerk uit te breiden.

Ten slotte kan de informatie via sociale media ook inspirerend werken en de aanzet vormen voor een nieuwsverhaal. Ook kunnen journalisten er verwijzingen terugvinden naar ander interessant bronnenmateriaal. Heel wat informatie die afkomstig is van sociale mediabronnen komt overigens ook indirect terecht op nieuwsredacties via de telexen van de nieuwsagentschappen. Uit de reacties kan men echter opmaken dat journalisten sociale media zelden gebruiken als een primaire informatiebron, maar dat ze **sociale mediakanalen voornamelijk aanwenden als hulpbron**:

De informatie op sociale media wordt meer indirect gebruikt als idee waar je kan op voortbouwen. En dan kan je altijd nog een keer in uw stuk verwijzen naar een tweet die opvallend was. Of je kan iemand bellen die dat getweet heeft of als er een ramp gebeurt en er wordt massaal over getweet dan kun je een bandje leggen naast uw stuk met de opvallendste tweets, dat wordt ook wel gedaan.

(Buitenlandredacteur, *De Morgen*)

Hoewel alle bevroegde journalisten het **belang van sociale media** aanstippen en aangeven dat deze een belangrijke bron van informatie kunnen vormen voor buitenlandverslaggeving, zijn journalisten niet altijd even happig om deze informatie daadwerkelijk in hun nieuwsstukken te verwerken. De bevroegde journalisten verwijzen hier naar **problemen rond de authenticiteit en betrouwbaarheid van de informatie**. Indien de journalist dan toch de beslissing maakt om de gevonden informatie integraal over te nemen of te gaan verwerken in zijn of haar nieuwsstuk, betreft het meestal informatie die verspreid werd door elitebronnen of bekendheden zoals politici en Bekende Vlamingen.

Als je op Twitter kijkt naar de personen met de meeste volgers, dan stuit je heel vaak op een aantal bekende koppen of prominente politici. De grote opinieleiders zijn dezelfde als die van pakweg tien jaar geleden, ze hebben alleen een andere weg gevonden om hun boodschap te verspreiden.

(Journalist, *Het Nieuwsblad*)

Wanneer sociale media gebruikt worden als nieuwsbron, gaat het soms ook om de stem van 'gewone burgers'. Meestal gaat het dan om onbekende mensen die in anonieme en collectieve termen worden ingezet als vertegenwoordiging van de 'stem des volks', als *vox pop*.

Hoewel de bevroegde journalisten het nut van deze nieuwe internetapplicaties erkennen en geloven dat **sociale media** ook in de toekomst een belangrijke rol zullen spelen in het Vlaamse medialandschap, zijn ze ervan overtuigd dat deze ontwikkelingen **geen echte bedreiging vormen voor hun beroepenveld en hun gatekeeper-rol**. Zo menen de journalisten dat het publiek in het huidige tijdperk van informatiechaos immers meer dan ooit nood heeft aan iemand die de weg kan wijzen naar relevante en betrouwbare informatie:

Het is niet omdat je tegenwoordig veel nieuws online kan vinden, dat je daarom de journalistiek als dusdanig moet afschrijven. Je zal altijd wel een paar 'freaks' hebben die het internet zullen afschuimen op alle mogelijke informatie over een bepaald onderwerp, maar het grote publiek heeft tot bewijs van het tegendeel nog altijd een betrouwbare gids nodig, die zegt: "Dit is nieuws. Dit is van belang."

(Buitenlandredacteur, *VRT*)

Conclusie

Vanuit een longitudinaal perspectief zijn er weinig veranderingen vast te stellen in het journalistieke bronnengebruik van de Vlaamse buitenlandberichtgeving ondanks ingrijpende tendensen van digitalisering en globalisering. De gevestigde mainstream bronnen blijven immers de buitenlandberichtgeving domineren en journalisten benutten nog te weinig de mogelijkheden van sociale mediakanalen. Misschien meer dan ooit spelen journalisten wel een cruciale rol als betrouwbare gids voor een publiek dat dagelijks geconfronteerd wordt met een potentieel overaanbod aan buitenlands nieuws, online en offline. Deze rol staat niettemin onder druk door recentelijke inkrimpingen en besparingen op specifiek de buitenlandredacties waardoor de werkdruk stelselmatig is toegenomen maar ook kennis en expertise rond buitenlandberichtgeving verloren is gegaan. Kwalitatief hoogstaande buitenlandberichtgeving vereist echter voldoende middelen en omkadering.

Samenvatting

- Vlaamse buitenlandjournalisten geven aan dat buitenlandberichtgeving steeds vaker opgesteld wordt op de redactie zelf. Ze geven ook aan dat er op buitenlandredacties veel kennis en expertise verloren is gegaan ten gevolge van recente inkrimpingen en besparingen.
- Hoewel de bevroagde journalisten aangeven dat alternatieve nieuwsactoren zoals ngo's en gewone burgers als belangrijk worden beschouwd bij buitenlandberichtgeving, weerspiegelt zich dit niet altijd in de nieuwsinhoud waar de klassieke mainstream bronnen nog steeds het hoogste woord voeren.
- Hoewel het meeste buitenlandnieuws gebaseerd is op het aangeleverde materiaal door internationale nieuwsagentschappen en andere nieuwsmedia, hechten de bevroagde journalisten nog steeds veel belang aan de meerwaarde van eigen correspondenten en journalisten.
- Sociale media worden in de praktijk zelden gebruikt als een primaire informatiebron. Vlaamse journalisten wenden sociale mediakanalen voornamelijk aan als hulpbron, specifiek voor achtergrondinformatie of vanuit een signalisatiefunctie die wordt toegeschreven aan deze bronnen.
- Vlaamse buitenlandjournalisten zijn er van overtuigd dat digitalisering geen bedreiging hoeft te vormen voor hun werkpraktijken en hun *gatekeeper*-rol. Zo menen de journalisten dat het publiek in het huidige tijdperk van informatiechaos meer dan ooit nood heeft aan iemand die de weg kan wijzen naar relevante en betrouwbare informatie.

Contact

Wenst u meer informatie over het Steunpunt Media of de Nieuwsmonitor, neem contact op met Julie De Smedt, projectcoördinator van het Steunpunt Media. Het andere lopende onderzoek van het Steunpunt Media vindt u op de [website van het Steunpunt Media](#).

E-mail	Julie.desmedt@uantwerpen.be	Website	www.steunpuntmedia.be
Telefoon	03 265 57 60	Twitter	@steunpunt_Media
GSM	0494 89 79 83		